

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ОНИЩЕНКО ЯНА АНАТОЛІЇВНА

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ ЧАСТОК
В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Спеціальність: 10.02.05 — романські мови

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ — 1995

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00755875 (.)

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ОНИЩЕНКО Яна Анатоліївна

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ ЧАСТОК В
ІСПАНСЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність 10.02.05 - романські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1995

Дисертація є рукописом

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу романських мов факультету іноземної філології Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Науковий керівник - доктор філологічних наук,
професор Литвиненко Є.В.

кандидат філологічних наук,
доцент Гетьман З.О.

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук,
професор Рилів Ю.О.

кандидат філологічних наук,
доцент Магушинець І.І.

Провідна організація - Київський державний лінгвістичний
університет

Захист відбудеться 10 березня 1995 р.

о 10⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої ради Д 01.01.09
при Київському університеті ім. Тараса Шевченка за адресою:
252017, м Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Автореферат розіслано 10 лютого 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
доктор філологічних наук
професор

ЛНБ ім. В. Стефанишина
АН України

Крючков Г. Г.

Термін "частка" в іспанській лінгвістичній літературі часто вживається в двох значеннях - в загальному та окремому. Частками в першому значенні звичайно називають одну з службових частин мови. В другому значенні термін "частки" об'єднує всі службові слова та прислівники. В нашій роботі цей термін вживається в першому значенні, для визначення однієї з частин мови.

Частки не є лише елементарними, однофункціональними одиницями, але становлять досить складну лексико-граматичну категорію з розгалуженою мережею семантичних відтінків, що притаманні самій частці, і яких вона набуває в умовах семантичного контексту. Синтаксична і семантична структура речення, його комунікативна організація, інтонаційний контур, сполучність окремих одиниць та інші явища перебувають у тісній взаємодії з частками.

Частки настільки своєрідні в функціонально-семантичному відношенні, такі різноманітні за складом, настільки складні за синтаксичними функціями, що і в наш час проблеми цієї частини мови потребують ретельної розробки.

Актуальність роботи зумовлена тим, що в центрі уваги перебуває комунікативний аспект мови, який передбачає розгляд мовних одиниць з погляду їх реального вжитку.

У порівнянні з українською, російською, англійською та німецькою мовами, в іспанській більш виразно простежуються недоробки у дослідженні не тільки окремих, але й загальних аспектів часток. Аж до нинішнього часу в зарубіжній та вітчизняній іспаністиці відсутні монографічні праці, в яких частки виступали б об'єктом спеціального дослідження.

Роботи з цього питання обмежуються окремими статтями: в зарубіжній іспаністиці Л. Акоста, Е. Зіррер, М. Молінер, у вітчизняній - Є. В. Литвиненко, О. К. Васильєва-Шведе, Г. В. Степанов, В. С. Виноградов, С. І. Канонич. Практично не приділяють уваги часткам в загальних працях з іспанської мови, програмних підручниках з практичної та теоретичної граматики, в лексикографічних дослідженнях.

Таким чином, доцільність та актуальність звернення до багатопланової характеристики іспанських часток зумовлена. З одного боку, необхідністю заповнити провал у вивченні цієї частини мови, а з другого - їх великими конотативними можливостями, високою частотою вживання в мовленні, важливою роллю в комунікативному акті.

Мета дисертації полягає в тому, щоби виявити і проаналізувати семантико-синтаксичну специфіку часток. Для здійснення цього завдання довелося вирішити такі конкретні питання:

1. викласти похідну теоретичну концепцію, пов'язану з тлумаченням кардинальних понять данного об'єкта дослідження;

2. встановити чіткі межі досліджуваної категорії слів;

3. визначити граматичний статус часток;

4. виявити та обґрунтувати наявність у часток власного лексичного значення та розкрити його специфіку;

5. визначити основні семантичні підгрупи часток;

6. показати роль часток в тексті та реченні.

Предметом дослідження є вивчення структурно-семантичних характеристик часток сучасної іспанської мови.

Об'єкт дослідження, характер визначеної мети дисертації та завдань, зумовили застосування комплексної методики, що вдало поєднує в собі традиційні методи і способи спостереження та аналітичного опису мовних фактів. Застосовано такі методи: семантико-стилістичний, кількісний, контекстуальний, метод субституції (заміщення) та аналіз словникових тлумачень.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому, поряд із уточненням та подальшою розробкою ряду теоретичних положень, вперше в іспаністиці на основі фактичного матеріалу зроблена спроба всебічного та комплексного вивчення часток з боку їх структурно-семантичних можливостей.

Теоретичне значення цієї праці полягає в тому, що

її результати роблять певний внесок в розробку теорії часток, в лінгвістику тексту, а також в уточнення класифікації частин мови.

Практична цінність результатів дослідження полягає в тому, що висновки можуть бути застосовані в курсі теоретичної і практичної граматики під час вивчення тем "Частини мови", "Прислівник", "Службові слова", а також при написанні словника. Поглиблене розуміння природи часток допоможе студентам мовних ВУЗів вільніше вживати їх у мовленні, що зробить його повнішим, більш економічним, ідіоматичним.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали, отримані з різних джерел:

1. Лексикографічні джерела. В дисертації використано ряд словників. Для накопичення фактів основним джерелом було обрано 20-те видання словника Іспанської Королівської Академії. За цим лексикографічним джерелом зроблено повний відбір, не тільки слів з поміткою "частка", але й позначених іншими термінами: "сполучник", "вигук", "прислівник". Цей відбір становить основну частину словникової картотеки, до якої додані приєднані матеріали з інших словників. Це, передусім, словник М. Молінер, який є кодифікованим джерелом сучасної іспанської мови, а також тритомний енциклопедичний ілюстрований словник Сопена. Загалом проаналізовано двадцять лексикографічних джерел.

2. Письмові тексти. Допільність застосування цього джерела полягає в тому, що письмові тексти максимально реалізують семантико-стилістичний потенціал часток. Як джерело фактичного матеріалу, використано оригінальні твори іспанських письменників. Аналіз часток здійснено на матеріалі повного відбору з текстів, що належать до чотирьох функціональних стилів іспанської мови. Весь мовний матеріал з творів зафіксовано в контекстному супроводі, котрий, окрім семантичних і синтаксичних ознак, спонукав ще й до виявлення стилістичних ознак часток.

Загалом, матеріалом дослідження послужили близько ста творів іспанських авторів. Робоча картотека відбору з

текстів різних функціональних стилів становить понад п'ятдесят тисяч прикладів вживання часток.

Основні положення й висновки роботи були викладені на наукових конференціях: Міжнародна наукова конференція "Проблеми мов для спеціальних цілей, наукової та професійної комунікації" /Київ, 1992/; Міжнародна науково-методична конференція викладачів іноземних мов вузів "Проблеми лінгвістики тексту та лінгвометодики" /Львів, 1992/; науково-практична конференція "Українська мова як базова у вивченні іноземних мов" /Київ, 1992/. З усіх доповідей опубліковано тези.

На захист виносяться такі положення:

1. Частки не є лише елементарними (однофункціональними) мовними одиницями, а становлять своєрідну, досить складну лексико-граматичну категорію. Частки за своїми граматичними та семантичними властивостями посідають повноправне місце в загальній системі частин мови.

2. Частка - це частина мови, до якої належать незмінні слова, що мають універсальну сполучність і цілком самостійне значення, і що надають окремим словам, словосполученням та цілим реченням додаткові логіко-сміслові, модальні, емоційно-експресивні відтінки або виступають як сполучно-єднальний засіб, вказуючи на логічний зв'язок висловлювань.

3. За частками як мовними знаками закріплені значення, які становлять результат відображення окремих видів відносин, що об'єктивно існують. Власне лексичне, модальне, емоційно-експресивне значення становлять лексичний зміст часток.

4. Частки, як і концептуальні слова, мають багатозначність, омонімію, антонімію та синонімію.

5. Частки належать до поліфункціонального класу допоміжних слів. Вони здатні передавати складні відносини комунікативного, модального і емоціонального планів, що реалізуються в конкретних висловлюваннях. Їм належить важли-

ве місце в системі засобів вираження модальності. Цей лексико-граматичний розряд слів бере участь у вираженні як об'єктивної, так і суб'єктивної модальності.

6. Частки можуть підсилювати смислові та емоційні відтінки слів у реченні, підвишувати силу емоційного навантаження питання. Частка може надавати реченню модально-експресивну значимість за рахунок акцентуючого підсилення. Це так звана експресивна функція часток. В цих випадках частки є носіями тієї особливої лексико-граматичної властивості, якою зумовлена їх функція - служити завданням мовної експресії.

7. В функціонально-синтаксичному плані частки, як і службові слова, виявляють максимальну активність як різноманітні засоби маніфестації сполучно-єднальних відношень між одиницями синтаксичного рівня.

8. На підставі семантично-функціонального критерію частки можна розділити на три розряди: логіко-смислові; модальні; емоційно-експресивні.

Структура роботи.

Дисертація складається із вступу, двох розділів з висновками по кожному з них, висновків та додатку з шістнадцяти таблиць. В кінці роботи подається список використаної лінгвістичної літератури російською, українською та іноземними мовами, список лексикографічних джерел, а також перелік творів, з яких були взяті приклади.

Основний дисертаційний текст викладено на 166 друкованих аркушах.

Вступ. У вступі обґрунтовується вибір теми, визначаються мета та завдання роботи, методи дослідження, формулюються основні положення, що виносяться на захист, зазначається структура дисертації.

В першому розділі подається короткий огляд історії досліджень часток та сучасного стану питання, викладаються уявлення автора про об'єкт спостереження, висвітлюється загальна концепція дослідження, розробляються понятійно-теоретичний апарат, уточнюється склад класу

іспанських часток, а також розглядаються ті теоретичні положення, що виступають ключовими у вивченні проблеми часток, без чіткого розуміння яких неможливий подальший розгляд їх семантичних та синтаксичних характеристик. Зокрема, піднімається питання про лексичне значення часток, про його специфіку, про місце часток між іншими частинами мови, про функції часток.

В другому розділі розглядаються питання систематизації часток з точки зору їх функцій та значень, які вони виражають. Висвітлюється проблема багатозначності часток, досліджується семантичний зміст кожної з них.

У висновках узагальнюються результати досліджень і окреслюються перспективні шляхи подальшої розробки теорії часток.

У додатку надаються таблиці, що відображають порядок часток за частотою поширення.

Основний зміст роботи.

Всі слова іспанської мови можна розділити на три класи слів: концептуальні, допоміжні та службові. До концептуальних слів належать ті, що мають самостійне лексичне значення. Ці слова виконують номінативну функцію, тобто виступають назвами предметів, властивостей, якостей, дій. Вони можуть виступати в реченні як його члени і несуть на собі фразовий наголос. Друга група слів - службові. Істинно службовий характер мають прийменники та сполучники, оскільки вони виконують граматичну функцію зв'язку слів, словосполучень чи цілих речень. Третій клас - допоміжні слова. Вони становлять так званий перехідний клас.

Лексико-граматичний розряд часток входить до класу допоміжних слів. Відмінність часток від концептуальних слів полягає в тому, що вони не виконують номінативної функції, тобто не означають назви предметів, властивостей, якостей, дій. Вони служать для вираження різноманітних відносин. Також не можливо віднести частки до службових

слів, оскільки вони виражають відношення, які виходять за межі чисто граматичних зв'язків та категорій. Вони є показниками суб'єктивно-модальних, оціночних значень, котрі не входять до висловлювання несподівано, а відтінюють ті чи інші компоненти, смисл яких найважливіший для загального змісту даного тексту.

Частки є далеко не елементарними (однофункціональними) мовними одиницями, а становлять своєрідну, досить складну лексико-граматичну категорію. Частки - це частина мови, до якої належать незмінні слова, що мають універсальну сполучність, підком самостійне значення, та надають окремим словам, словосполученням чи цілим реченням додаткових логіко-смыслових, модальних, емоційно-експресійних відтінків, або виступають як єднально-сполучний засіб, вказуючи на логічний зв'язок висловлювань.

За частками як мовними знаками закріплені значення, які є результатом відображення певних видів відношень, що існують об'єктивно, зокрема відношення дії стану або цілого повідомлення до дійсності чи ставлення мовця до того, що повідомлюється, при чому обидва ці види відношень дуже часто поєднуються в значенні однієї частки. Лексичне значення часток має досить високий рівень абстракції.

Слід відзначити, що значення часток не формується шоразу спочатку в різних семантичних контекстах та типових конструкціях, а лиш реалізується в них. Наприклад, іспанська частка *sí* поза контекстом має значення ствердження, яке досить міцно закріпилося у свідомості носіїв мови за таким звуковим комплексом:

- ¿Por qué no salís a dar una vuelta, a enseñarle? - porquiso
- Sí. Es una idea. (Goytisolo, La resaca, p. 68)

Багато часток, крім свого власного значення, реалізують в тексті цілу низку контекстуальних значень, які є варіантами власного лексичного значення даної частки.

Часткам притаманна властивість автоматично викликати у свідомості адресата цілий ряд значень, які стосуються предмета мовлення. Ці приховані значення виникають у

свідомості комунікантів у зв'язку з певною комунікативною ситуацією, знанням предмета бесіди та ін. Крім того, кожен варіант значення частки може складатись з декількох компонентів значення.

Деякі частки (рус, рого, у, уа) мають досить складну семантичну структуру, багатий потенціал значень, які реалізуються в конкретних умовах контексту чи ситуації, що нашаровуються на головне лексичне значення часток та становлять їх семантичний зміст. Однак, незважаючи на контекстуальну зв'язність, говорити про відсутність у часток власного лексичного значення неправомірно, оскільки для багатозначних концептуальних слів не останню роль відіграє контекст. Н. Н. Амосова відзначає, що "только безусловно однозначные слова или при условии употребления их в общепринятом значении могут обладать свободой" і далі "совмещение в слове хотя бы двух значений автоматически превращает каждое из них в несвободное, контекстуально связанное".

При розгляді значення часток треба звернути увагу на положення, висунуте Л. С. Бархударовим, про три типи значень, що становлять семантичний зміст мовного знака: референційне, прагматичне, внутрішньолінгвістичне. "

Часткам не притаманна номінативна функція, тобто вони не мають предметного значення, не називають явища дійсності. Однак заперечувати наявність у часток референційного значення лиш через те, що в навколишній дійсності немає матеріальної відповідності, є неправомірним. Явища психічної дійсності - то така ж реальність, як і матеріальний світ. Частки служать засобом вираження в мові різноманітних зв'язків, відносин, що реально існують. Як не можуть ці явища існувати поза відносинами, так не може бути й повідомлення про ці предмети та зв'язки між ними без мовного означення останніх.

На референційне значення часток нашаровується прагматичне: оцінка комунікантами предмета мовлення, ситуації, один одного, інформації про становлення комунікантів до висловлювання, про їх емоції.

За допомогою цієї частини мови мовець може формувати мовні акти: акти-оцінки, акти-директиви, які надають йому можливість впливати на точку зору адресата та спонукати його до певної поведінки.

Наявність внутрішньолінгвістичного значення дозволяє часткам перебувати в парадигматичних та синтагматичних відносинах з іншими словами мови.

В лексичній системі мови частки вступають як у синтагматичні відносини з концептуальними чи службовими словами, так і в парадигматичні - з іншими частками.

В синтагматичному плані частка надає смисловий відтінок слову, що з нею пов'язане. При цьому частка зберігає за собою цей відтінок, спільний для кожного слова, що до нього ця частка прислується. Вступаючи у взаємодію з реченням, з його структурою, частка сприяє виникненню емоційних, модальних, смислових відтінків речення.

Часткам притаманне лексичне значення ще й тому, що, по-перше, із зникненням частки втрачається відповідний модальний чи емоційний відтінок всієї конструкції, а по-друге, ці значення не залежать винятково від структури речення (змінюється лиш співвідношення між часткою та частинами речення), і через те відносяться до внутрішнього боку (плану змісту) допоміжного слова.

Власне лексичне, модальне, емоційно-експресивне значення становлять лексичний зміст часток.

В парадигматичному плані наявність синонімії, антонімії, омонімії та інших класифікаційних ознак свідчить про притаманність часткам лексичного значення.

Підтвердженням лексичності часток є також їх багатозначність. Частки мають високий ступінь абстрактності та рухливості лексичного значення, тому семантичний обсяг цих слів достатньо широкий. В різних контекстах під впливом оточення семантика слова може модифікуватися, реалізуючи частину притаманного слову смислового обсягу, актуалізуючи незвичні, не закріплені мовним узусом семи або навпаки.

втрачаючи семи, які традиційно фіксуються в словниках.

Синонімія часток спостерігається тоді, коли внаслідок сполучення концептуального слова з різними частками створюються близькі за змістом сполучення, що виконують аналогічні синтаксичні функції, позначають в однаково-му плані синтаксичні конструкції та відношення, що виникають. Так, частки *sí* та *ya* мають спільне лексичне значення ствердження. При цьому у частки *sí* - це основне лексичне значення, а для частки *ya* воно є лиш одним з відтінків, що передаються цією часткою:

- ¿Y sabe ella que se ha muerto el tío?

- ¡Sí, ah! Pero no te han dicho lo que ha ocurrido?

- No. (Baroja, Camino, p. 182)

- ¡Si no fuera por la inflación, te juro que nos inflabamos!

- Ya, ya. Mira tu que esto de la inflación.

(Cela, Novela, p. 75)

Антонімічні відношення в лексико-граматичному ряді часток виявляються менш чітко, і притаманні не всім словам цієї лексико-граматичної категорії. В цій роботі ми виділили антоніми, спираючись на основне значення частки і не беручи до уваги інші відтінки, що привносяться цими частками. Розглянемо як приклади такі частки-антоніми:

1. *Sí*, по. Перша з них вносить значення ствердження, а друга - відтінок заперечення:

- ¿Te cambiabas por don Felipito, Blas?

- No, señora.

- ¿Y por un bombero?

- Tampoco. (Cela, Novelas, p. 260)

- Gran hombre es ese; ¿y es amigo de mi amigo?

- Sí, señor, -respondió el cojo. Y ambos los mejores caballeros de Zaragoza... (Galdós, Zaragoza, p. 12)

2. *ya*, aún:

Eran ya las siete menos cuatro. (Cela, Novelas, p. 74)

Eran aún las siete menos cuatro.

В першому прикладі мовець за допомогою частки *ya*

вточніс: вже сім годин, маючи на увазі, що вже пізно. У другому ж прикладі він підкреслює за допомогою частки *aun* протилежну думку: лише сім годин, а значить, що не так вже й пізно.

3. у. *pero*:

El caballero: ¿No habrá llegado?

El capellán: ¡Ni llegara!... Naufragaron...

El caballero: ¿Y han perecido todos?

El capellán: ¡Todos! (V. - Inclán, Jornada, p. 81)

Numeriano: ¿Al entrar yo en el salón de lectura tu no leías nada en mis ojos?

Menendez: No, señor; yo casi nunca leo nada.

Numeriano: ¿Pero no te chocaba verme hurano, triste y solo, metido en ese rincón?

(Arniches, La señorina, p. 139)

У прикладі з часткою *у* мовець має на увазі певну реакцію слухача. Ця частка вводить до тексту речення, що несе в собі інформацію, більшою мірою відому слухачеві. Тоді як частка *pero* навпаки, вводить речення, зміст якого не відповідає очікуваному.

За своїм походженням клас часток - явище більш пізње у мові. Частки виникли шляхом розвитку у слів, що належать до інших частин мови, такого лексико-граматичного значення, яке відокремлює їх від вихідного значення слова. Генетично частки пов'язані з прислівниками, сполучниками, модальними словами та займенниками. Результатом поступового переходу певних частин мови в частки стало виникнення великої кількості омонімічних слів. Цей факт власне, й пояснює наявність в іспанській мові численних омопар: частки-прислівники, частки-сполучники, частки-вигуки, частки-прикметники, частки-займенники та інше.

В частках, як і у всіх лексемах мови, лексичне та граматичне значення виступають постійними конституентами слова, перебувають у постійній взаємодії одне з одним. Лексичне значення часток - це реальне, об'єктивне й постійне значення, специфічне для кожного слова, те, що

визначає його саме як дане конкретне слово з-поміж усіх інших слів мови. Граматичне значення часток - це їх функціональне, ситуативне, тимчасове значення, пов'язане з граматичною функцією, яку виконує те чи інше слово, і притаманне всім представникам даної групи допоміжних слів.

Частки іспанської мови, субстантивуючись, можуть виступати в ролі члена речення, ставати еквівалентом речення, здатні входити до складу оформленого речення, виконуючи сполучну та акцентуючу функції.

Частки належать до поліфункціонального класу допоміжних слів і виконують такі синтаксичні функції:

- 1) вираження різних значень суб'єктивної модальності (формування синтаксичної семантики речення);
- 2) оформлення речення за заданою метою;
- 3) оформлення актуального членування;
- 4) вираження емоційних відтінків;
- 5) сполучна функція.

Модальна функція часток є їх первинною функцією. Частки беруть участь у вираженні як об'єктивної, так і суб'єктивної модальності. Частки служать засобом встановлення відношення змісту висловлювання до дійсності. Семантика цієї частини мови пов'язана зі ставленням мовця до інформації, яку він повідомляє. Вони виражають різноманітні значення, що нашаровуються на загальну семантику повідомлення: реальності/ірреальності, можливості/неможливості, бажаності/небажаності здійснення дії, впевненості/непевненості, сумніву, припущення. Частки мають цілу гаму інших значень, пов'язаних з реалізацією волевих проявів мовця: спонування, наказу, заборони, побажання, поради і таке інше:

Si a don Desiderio le hiciesen algun dia ministro de hacienda! (Cela, Novelas, p. 79)

В цьому прикладі мовець за допомогою частки *si* не спонукає зробити будь-що, а лиш виказує своє волевиявлення.

Роль часток полягає в тому, щоб надати мові цієї

довершеної форми вираження змісту думки, яка б відповідала суб'єктивним потребам мовця. Разом з тим вони є носіями лексико-граматичної властивості, якою зумовлена їх головна функція: служити меті мовної експресії. Частки можуть виражати таку емоційно-експресивну характеристику особи, предмета, явища реальної дійсності, яка не може бути здійснена іншими лексичними засобами. Ця якісна характеристика має більш абстрактний емоційний характер, ніж це може бути виражено іншими частинами мови:

Tito: Ya me conocéis. Hábéis visto la gracia con que he complicado todo esto?... ¡Pues mucho más gracioso es lo que estoy tramando para deshacerlo! (Arniches, La señorita, p. 151)

Частки виступають маркерами теми й реми, поряд з логічним наголосом, порядком слів та артиклем. Вони можуть посилювати смислові та емоційні відтінки слів у реченні, підвищувати силу емоційного навантаження питання. Частки можуть надавати реченню модально-експресивної значимості за рахунок акцентуючого посилення. При цьому вони пов'язують експліцитні та імпліцитні судження про ситуації, утворюючи каркас відносно завершених комунікативних єдностей. Характерною рисою часток є те, що вони дають можливість регулярно комбінувати мовні та немовні засоби, що беруть участь у спілкуванні:

Las tres semanas que faltan, - decía - me gustaría pasarlas durmiendo. No quiero ver, oír, ni aprender nada... (Goytisolo, La resaca, p. 239)

В даному прикладі частка ні підкреслює заперечення, що передається часткою no.

Більшість представників лексико-граматичного розряду часток характеризуються яскраво вираженою єднально-сполучною функцією. Це зумовлено прагненням найчіткіше та найясніше висловити різноманітні смислові відношення. Подібні лексичні засоби допомагають сполучникам передати ті відношення, які сполучники виражають часом недосить повно та ясно, більш точно та спеціалізовано. Єднуючи та

скріплюючи компоненти речення чи тексту в одне ціле, частки беруть найактивнішу участь в оформленні структурної цілісності висловлення, отже, частки виконують структурно-синтаксичні функції. Вони не лише узагальнюють відношення, які є сферою синтаксису, але й виражають більш конкретні зв'язки між реальними смисловими значеннями членів речення чи власне речень, що з'єднуються:

Me parece un sueño verde! Pues, señor, ya que no hablas, hablaré yo solo, te contare algo de mis viajes.

(Alarcón, El final, p. 129)

Мені здається, що це сон, те, що я бачу тебе. Так от, якщо ти не розповідала про свою мандрівку, то я розповім про свою.

В основу наведеної класифікації покладено функціональний та семантичний критерій. Виходячи з того, що частки виконують модальну, акцентуючу, сполучну та емоційно-експресивну функції, як це мовилось вище, а також зважаючи на те, що одна й та сама частка, залежно від конкретних лексико-граматичних умов та обставин мови, може набувати різних значень, класифікація цього лексико-граматичного розряду є дещо умовною. Спираючись на викладене вище, частки можна розподілити на три головні групи:

- а) модальні частки;
- б) логіко-смислові частки;
- в) емоційно-експресивні частки.

В свою чергу, ці розряди діляться на більш окремі групи.

Модальні частки, залежно від ситуації, до якої входять такі чинники, як контекстуальне оточення, орієнтованість на співрозмовника, співвідношення між компонентами, виконують різноманітні комунікативно-прагматичні функції. Модальні частки неоднорідні за своїм значенням. Одні з них виражають волевиявлення мовця, інші-ставлення до дійсності чи до повідомлення про якісь факти, що встановлюються мовцем. Модальні частки виражають ствердження, запитання, заперечення, сумнів, можливість, повинність, ба-

ханість. До цього розряду ми відносимо такі частки іспанської мови: *no, ni, sí, si, pues, ya, solo, aún, quizá, quizás.*

Частки, що виражають ставлення до дійсності, об'єднують різномірні за своїм значенням частки: стверджувальні, заперечні, питальні, частки, що виражають відношення до достовірності повідомлення.

Стверджувальні частки в іспанській мові нечисленні. Звичайно, при ствердженні вживаються частки *sí, ya, pues.* Стверджувальні частки зосереджують увагу на факті, що стверджується, на факті, в якому у слухача не повинні виникати сумніви:

- *Pues vengo a pedir perdón, porque yo, sabe usted?, creo que lo cortes no quita a lo valiente.*

...

- *Sí, señor, eso es de caballeros, esa es una actitud que le honra a usted; en seguida se echa de ver que es usted un artista.* (Cela, *Novelas*, p. 162)

- Ну, я хочу попросити прощення, тому що, знаєте, я гадаю що ввічливість не заважає бути хоробрим.

...

- Так, сеньор, це справа чоловіків...

Частка *ya* стверджує реальність тих чи інших явищ дійсності з точки зору говорящого, а саме передає модальні відношення. Ця частка підкреслює те, що вже відомо, про що вже йшла мова:

- *La señora Mari es de Tanger, Tanger es muy bonito.*

- *Ya, ya.* (Cela, *Novelas*, p. 166)

- Сеньора Мару з Тангера, Тангер дуже гарний.

- Так, так.

Частку *no* використовують для "оживлення" ствердження, звертаючи увагу на думку, що протиставиться:

Si soy como soy u no como tu quieres que culpa tengo yo de ser así. (Cela, *Novelas*, p. 120)

Алеж я така, яка є, і не така, як ти хочеш, в чому ж моя провина.

До заперечних часток належать по, ni, si, у, pero. Ці частки функціонують на рівні речення, виступаючи обов'язковим чи факультативним елементом його структури. Заперечні частки можуть відноситись як до окремого слова, так і до всього речення загалом:

No eran nadie. Los diez mil hombres, mujeres y niñas del barrio, soportaban una vida de larvas. Gotas de agua, no creaban un mar. (Goytisolo. La resaca, p. 262)

Вони ніхто. Десять тисяч чоловіків, жінок та дітей околиць існують ніби в личинках. Ці краплі води не злились у море. Робочі блжолі не стали роси.

Заперечення, висловлене часткою ni, відрізняється емоційною насиченістю та експресивністю, що обумовлено здатністю цієї частки самостійно, поза зв'язком з іншими заперечними словами (прислівниками, займенниками, частками) виражати заперечення і підсилювати його:

Menudo material! Lo demas... De lo demas, usted, ni preocuparse (навіть не турбуйтеся). La instruccion militar del somaten de este publico corre a mi cargo.

(Izcaray, Madame, p. 57)

Частки у, pero, які мають відтінок заперечення, підкреслюють невідповідність двох дій. З одного боку підтвердження будь-чого, а з другого заперечення:

- Usted, señor Marques, tiene muy agradecida a esa gente.
- Pero si no los conozco, Segismundo! (Але ж я їх не знаю)
- Pero los tiene usted amparados sin conocerlos. Señor Marques, el buen corazon hace amigos en el infierno!

(V. - Inclán, Lacorte, p. 157)

Питальні частки підкреслюють запитальний відтінок, доповнюючи його нюансами здивування, сумніву, впевненості в протилежній відповіді. Одні з питальних часток виражають чи відтіняють лиш запитання, інші, крім запитальної функції, привносять ще й додаткові відтінки значень, емоційні та спонукальні. Лексичний склад названого розряду слів в сучасній іспанській мові досить таки чисельний, бо у вигляді питальних (за певних лексико-граматичних умов та

обставин мови) може вживатися широке коло часток інших розрядів: у, pero, sí, no, pues, si. Частки pues, pero, у вносять запитальний відтінок у питальні речення, підкреслюючи результативно-наслідковий характер запитання, підготовленого чимось попереднім і тому такого, що має характер природного наслідку, характер висновку:

- Hombre de Dios - contesto el mendigo: pues no se lo he de decir? (Galdós, Zaragoza, p. 15)

La Poncia: Esa niña esta mala.

Martirio : Claro, no duerme arenas.

La Poncia: Pues que hace?

Martirio : Yo que se lo que hace! (Lorca, La casa, p. 57)

- Хіба я не мусив вам цього казати?

Понсія: Ця дівчина недобре себе почуває.

Мартіріо: Ясно, вона майже не спить.

Понсія: Так що ж вона робить?

Мартіріо: А я знаю, що вона робить!

У першому прикладі частка pues виступає одним з елементів, що формують питальне речення.

В другому випадку вона підкреслює наслідковий характер питання, і разом з тим вносить додатковий відтінок нерозуміння, подиву.

Частка si, що має цей відтінок значення, вводить до складнопідрядного речення непряме запитання, яке починається без питального слова:

Va no se si la aurora la fuente o la tristeza son mi suegro en mi mano, mi soledad o el agua...

(Prados, Rio, p. 536)

Частки no, sí вживаються із запитальною інтонацією, але при такому повідомленні, яке викликає подив, недовіру чи радість, тобто при запитанні, яке супроводжується будь-яким емоційним відтінком: подиву, сумніву тощо:

Florita: Lo decia, porque en una de sus partes hay una escena tan parecida a esta!

Numeriano: ¿Sí? (Intenta levantarse, ella le detiene)

Флоріта: Я так сказала, тому що в одній з частин є сцена,
дуже схожа на цю.

Нумеріано: Хіба?

Частки *sí*, по, що мають такий відтінок значення,
вживаються з метою підтвердження чи спростування, а чи
уточнення отриманої інформації:

- *Ayer no quisimos venir, sabe usted? Los Dias de inauguracion, con el personal que se reune y todo eso, son siempre los peores. Verdad usted, que sí?*

- *Si, si... (Cela, Novelas, p. 204)*

В аспекті модальної градації частки, що виражають
відношення до достовірності висловлювання, можуть бути роз-
поділені на три групи:

а) частки, що виражають припущення достовірності
тих чи інших явищ навколишньої дійсності з відтінками
надії чи навіть прихованої впевненості:

*¿No es un domingo de hace tres, diez años? (No es el
domingo que viene?... Es este: uno preciso, al mismo
tiempo, un domingo cualquiera. Paso volvera a media
noche. (Izcaray, Madame, p. 150)*

Подібні питання мають в собі відтінок можливості,
при чому можливості наявного, а не відсутності дії, явища
чи т. ін. Питання у формі заперечення, значення яких не
визначається конституцією, висловлюють позитивне припущен-
ня. Значення речення, виражене таким видом запитання,
відрізняється від негативного припущення не тільки проти-
лежним знаком, але й тим, що перше ґрунтується ні на якому
знанні, це припущення можливості, в той час як друге обу-
мовлено різними ступенями достовірності знання, винесеного
мовцем з конкретної конституції.

б) частки, що виражають припущення достовірності
тих чи інших явищ дійсності з відтінком допущення:

*- ¿Notas algo?... Y ahora?... Ahora tampoco?... No?... De
verdad? Pues ya he vuelto a mangartela, compadre...*

- Що-небудь відчуваєш? А тепер? І тепер нічого? Ні? Дійсно? Ну а я в тебе знову його вже вкрав...

В данному випадку частка *pues* має відтінок коливання, невпевненості.

в) частки, що виражають можливу впевненість мовця в недостовірності, нереальності, неможливості якихось явищ навколишньої дійсності. Причому, названі частки, як правило, зв'язані з присудком:

La molinera aguzaba el ojo de atalaya en el ventano: Era huerta, endrina, rizosa: En la figura, brío y vivacidad de cabra, murmuró apagando la voz:

- Si no vendran esta noche! (мабуть вони не придуть...) El tullido, avisgado en su yacija, alargaba la oreja:

- Extrano se me hace, vista la urgencia de transponer el contrabando! (V. -Inclan, La corte, p. 110)

В цьому прикладі частка *si* сигналізує про сприйняття тим, хто відповідає, ініціуючої репліки як неадекватної, невчасної в даній ситуації. Той, хто відповідає, має сумнів у виконанні умов успіху мовного акту, або впевнений в їх порушенні.

До часток, що виражають різного роду волевиявлення, належать:

1) частки (*si*, *que*, *ojala*), що підкреслюють бажаність здійснення тієї чи іншої дії, і вживаються в десидеративних реченнях. Вони не спонукають суб'єкт до дії, а лиш виражають своє бажання до її здійснення:

Si a don Desiderio le hiciesen algun dia ministro de hacienda! (Cela, Novelas, p. 79)

В цьому прикладі за допомогою частки *si* мовець не спонукає зробити що-небудь, а лиш показує своє волевиявлення.

Частка *que* підкреслює відтінок бажаності, використовується у десидеративних реченнях:

Por los clavos de Cristo, hijo! No le digas a tu padre nada de esto... Que no sepa que yo os lo he contado!

(Izcaray, Las ruinas, p. 157)

2) частки *no, si*, що мають відтінок прохання. Частина *si* також вживається для вираження поваги, шани:

- Me diras que soy una pluma?

- Si Vuestra Majestad me autorizara para decirselo!

(V. -Inclan, La corte, p. 36)

3) частка *no*, що має відтінок застереження. Ця частка вживається в спонукальних реченнях і підкреслює вимогу того, що співрозмовникові здається чомусь небажаним, неприємним, важким томо:

Poncía: Bernarda, no seas tan inquisitiva!

(Lorca, La casa, p. 46)

4) частки *que, ya* в спонукальному реченні передають відтінок погрози, наказу чи вимоги, якщо вони вжиті з дієсловом у спонукальному способі:

- Calmate, Angela! Calmate ya! (Izcaray, Madame, p. 164)

- Замовкни Анхела! Замовкни ж!

Частка *que*, яку вжито у спонукальному реченні, може передавати і наказ, який звернено безпосередньо до співрозмовника:

- Dejame! Basta! Que me dejes! - fueron las palabras suyas que logre percibir. (Alarcón, El final, p. 123)

- Que te voy a pegar!

Речення, що вводяться часткою *que*, можуть виразити косвенний наказ:

- Que se lleven a este loco! (Izcaray, Las ruinas, p. 19)

- Que abran pronto! (Izcaray, Las ruinas, p. 271)

Частки, що виконують логіко-смыслову функцію, використовуються для передачі різноманітних смислових значень. Вони відображають об'єктивні нюанси явищ дійсності, встановлені в пізнавальній діяльності людини. Частки такого типу здатні поширювати свій семантичний вплив як на окремі слова в реченні, сполучаючись з якими, вони утворюють член речення з новим лексичним значенням, так і на всю конструкцію загалом, не входячи до складу її членів. Залежно від характеру лексичного значення та функцій, що ни-

ми виконуються, логіко-смилові частки діляться на чотири групи: видільні, обмежувальні, діювої модифікації та частки, за допомогою яких співрозмовник вступає до розмови.

До видільних часток сучасної іспанської мови належать частки *sí*, *y*, *sólo*, *aún*. Вони об'єднані на підставі найбільш загальної смислової ознаки. Ці частки вживаються для виділення в реченні окремих слів із ширшого кола предметів, явищ, дій чи ознак, означених даними словами:

Sólo en aquella habitación olía así.

(Matute, Solo, p. 32)

Лише у цій кімнаті такий запах.

Обмежувальні частки становлять малочисельну групу: *ya*, *sólo*, *aún*, *pero*. Ці частки надають обмежувального відтінку, тобто, логічно відокремлюючи, вони ніби обмежують значення того слова, групи слів чи цілого речення, в які укладено повідомлення про щось нове у висловлюванні. За допомогою часток цієї групи предмет чи дія ніби протиставляється іншому чи ряду інших предметів, дій, відмежовуючись від них. Таке протиставлення може бути явно виражене в контексті або лише припускатись:

Quedaban sólo dos problemas por resolver: la mulata Dolores y el interrogatorio que le harían a Serafín.

(Cela, Novelas, p. 120)

Залишилось лише дві проблеми...

В цьому прикладі частка постає особливо виразно, оскільки вона відноситься до чисельника, який сам по собі вказує на дещо обмежене чи навіть єдине можливе.

До розряду часток діювої модифікації належить частка *sí*. Зміна теми розмови, що супроводжує використання *sí*, пояснюється ось чим: коли мовець шойно згадав якийсь факт чи подію, то, вочевидь, до цього моменту вони не могли бути темою бесіди. Це і відзначає несподіваний характер події (згадка) при використанні частки *sí*:

- ¿No tendrá gusto de verla casada con el hijo de Don Jose de Montoria?

- ¿Estas loco? Sí... ve a hablarle de eso.

- Хіба йому не сподобається, що його фдочка одру-
житься з сином Дона Хосе де Манторіо?

-Ти з глузду з'їхав? Так... Пиди, поговори з ним про
це.

Частка sí належить до тих мовних одиниць, за допо-
могою яких один з учасників розмови, що досі не брав у ній
участі, вирішив висловити свою точку зору:

La Poncia: La traen arrastrando por la calle abajo, y por la
trochas y los terrenos del divar vienen los hombres
corriendo, dando unas voces que estremecen los campos.

Bernarda : Sí, que vengan todos con varas de olivio y mannos
de azadones, que vengan todos para matarla.

Adela : No, no. Para matarla, no.

Martirio : Sí, sí, vamos a salir tambien nosotras.

(Lorca, La casa, p. 90)

До третього розряду належать емоційно-експресивні
частки. Сюди входять група часток, які відтіняють емоцію
висловлювання. Крім того, до цієї групи включаються підси-
лювальні частки, які, не привносячи в мовлення жодного
відтінку, лиш посилюють те значення, яке міститься в самому
повідомленні.

Частки, що мають підсилювальний відтінок значення,
становлять групу досить чисельну: sí, no, ni, que, ya,
aun, y, pero, hasta. Підсилюючи в реченні те чи інше сло-
во, групу слів, частки роблять все висловлювання ви-
разнішим, яскраво емоційним:

- No; como yo quiera, no! Ya te he dicho otras veces
que no!

¡Como yo quiera, no! Tu no quieres ir!

¿Que sí, hombre... °

- Pues entonces no lo quiero yo...

- Ni yo tampoco. (Unamuno, Abel, p. 13)

Емоційно-експресивні частки представлені досить
великою кількістю лексем. Основною функціональною влас-
тивістю цих часток є здатність посилювати вираження

емоційно-оціночної характеристики того компонента, з яким вони логічно пов'язані. Частки, що мають емоційно-експресивний відтінок значення, виражають суб'єктивну емоційну оцінку та почуття мовця, викликані певним повідомленням, запитанням чи ситуацією (нерозуміння, обурення, подив, захоплення, радість, співчуття тощо) :

- Has oído, Florona?

- Lo estoy oyendo todo! - respondió la voz angustiada.

- Pues dí a tu hija lo que tiene que hacer!

(Izcaray, Madame, p. 111)

Частка *si*, вжита на початку окличного речення, передає реакцію мовця, реакцію подиву на зміст попереднього висловлювання:

Femlarla lealtad de tu heroico padre... Adolfo, medítalo y comprende que no puedes debutar creandole una situacion enojosa a la Senora!

- ¡Si esta encaprichada!

- ¡Siempre es la reina! (V. -Inclán, La corte, p. 219)

В окличнім реченні частка *si* може набувати відтінку обурення:

Serafin : Casada con Polion.. o poco menos!...

Alberto : Si no te hablo de Norma! Te hablo de Matilde.

(Alarcon, El final, p. 64)

Серафін: Одружена з Польоном...

Альберто: Я ж тобі не про Норму говорю! Я тобі говорю про Матильдує.

Таким чином, аналіз функціонування часток іспанської мови свідчить про те, що частки становлять своєрідну, досить складну лексико-граматичну категорію, з розгалуженою мережею семантичних відтінків, що притаманні самій частці і яких вона набуває в умовах семантичного контексту. Синтаксична і семантична структура речення, його комунікативна організація, інтонаційний контур, сполучність окремих одиниць та інші явища перебувають у тісній взаємодії з частками.

Частки належать до поліфункціонального класу допоміжних слів. Вони здатні передавати складні відношення комунікативного, модального і емоціонального планів, що реалізуються в конкретних висловлюваннях. Їм належить важливе місце в системі засобів вираження модальності. Частки можуть підсилювати смислові та емоційні відтінки слів у реченні, підвищувати силу емоційного навантаження питання.

В функціонально-синтаксичному плані частки, як і службові слова, виявляють максимальну активність як різноманітні засоби маніфестації сполучно-єднальних відношень між одиницями синтаксичного рівня.

На основі семантично-функціонального критерію частки можна розділити на три розряди: логіко-смислові; модальні; емоційно-експресивні.

Основні положення дисертації відображені у публікаціях:

1. Функціонування часток в тексті. - В зб. Тези доповідей міжнародної науково-методичної конференції викладачів іноземних мов вузів. Львів, 1992. - с. 36
2. Роль частиц в расширении содержательной стороны речевого произведения. - В зб. Тезисы докладов международной научной конференции. Киев, 1992. - с. 62
3. Роль часток у формуванні семантичної структури речення неспоріднених мов /зіставний аналіз українських та іспанських речень/. - В зб. Тези доповідей науково-практичної конференції. Київ, 1992. - с. 52
4. Синтаксические свойства частиц в современном испанском языке. - Деп. в УкрНИНТИ. 11.01.93. № 29Р-93 - Ук 92. - 10 с.
5. Семантика испанских частиц. - Деп. в УкрНИНТИ. 11.01.93. № 28Р-93 - Ук 92. № 11 с.

Annotation

Onishchenko V.A. Semantic and syntactic functions of particles in the Spanish language.

Dissertation for the degree of Master of Philology, speciality 10.02.05 - Romanic languages. Kiev Taras Shevchenko University, 1995.

Dissertation is devoted to the semantic and structural functions of words that belong to particles.

Particle is a part of speech that denotes subjective shades of meaning. Particles have their own lexical meaning and may denote modal, logical or emotional shades. These shades of meaning depend on the syntactic and semantic structure of the sentence.

Particles may be used practically with any part of speech. Besides, they may function as conjunctions. In this case particles accentuate logical connection of the utterances.

Key-words: part of speech, lexical meaning, grammatical meaning, semantic context, modality, frequency.

Аннотация

Онищенко Я.А. Семантико-синтаксические функции частиц в испанском языке.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.05 - романские языки. Киевский университет им.Тараса Шевченко, 1995.

Исследуется структурно-семантическая и функциональная характеристика частиц современного испанского языка. Частицы составляют довольно сложную лексико-грамматическую категорию, обладающую разветвленной сетью семантических оттенков, как присущих самой частице, так и возникающих у нее в условиях семантического контекста. Синтаксическая и семантическая структура предложения, его коммуникативная организация, интонационный контур, сочетаемость отдельных единиц и многие другие явления находятся в тесном взаимодействии с частицами. Частицы обладают универсальной сочетаемостью, имеют вполне самостоятельное значе-

ние и придают отдельным словам, словосочетаниям или целым предложениям дополнительные логико-смысловые, модальные, эмоционально-экспрессивные оттенки. Частицы выступают в качестве соединительно-связочного средства, указывая на логическую связь высказываний.

Ключевые слова: лексико-грамматическая категория, лексическое значение, грамматическое значение, семантический контекст, модальность, частотность.

Підп. до друку 08.02.95 Формат 60x84/16. Папір друк. Офс друк.

Зам. 205. Тираж 100 прим.

Надруковано в друкарні Упр Південно-Західної залізниці.

456965

AB 31.854

AB 31.854